УДК 353.82:332.122

*В. В. Камінецький,
аспірант кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Vitalii Kaminetskyi
The Postgraduate student of the Department of Public Administration,
Interregional Academy of Personnel Management*

ANALYSIS AND EVALUATION OF TOURIST AND RECREATIONAL POTENTIAL OF ZHYTOMYR OBLAST

У статті здійснено аналіз та оцінку туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області та запропоновано пропозиції щодо формування стратегії раціонального природокористування, гармонізації соціальних, екологічних і економічних пріоритетів регіону. Це дозволило виокремити основні проблеми розвитку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України загалом, та в Житомирській області зокрема, які обумовлені: відсутністю досконалого економічного механізму та комплексного розвитку курортних територій; зношеністю основних фондів, слабким інвестиційним забезпеченням даної сфери, неефективним маркетингом і низьким рівнем менеджменту.

Запропоновано пріоритетні напрями щодо реформування курортно-рекреаційної сфери регіону, які передбачають задоволення попиту населення на конкретні види курортно-рекреаційних послуг і поліпшення їх якості, комфорту, збереження й раціонального використання природних лікувальних ресурсів, підвищення рентабельності санаторно-курортних закладів, а також подолання існуючих на сьогодні проблем курортно-рекреаційної галузі.

The article analyzes and evaluates the tourist and recreational potential of the Zhytomyr oblast and offers proposals for the formation of a strategy for sustainable use of nature, harmonization of social, environmental and economic priorities of the region.

It allows us to identify the main problems of development the resort and recreational sphere in regions of Ukraine in general, and in Zhytomyr oblast in particular, which are due to: lack of a perfect economic mechanism and integrated development of resort areas; depreciation of fixed assets, weak investment in this area, inefficient marketing and low level of management.

The priority directions concerning reforming of resort and recreational sphere of region which provide satisfaction of demand the population for concrete kinds of resort and recreational services and improvement of their quality, comfort, preservation and rational use of natural medical resources, increase of profitability of sanatoriums, and also overcoming are offered problems of the resort and recreation industry.

Ключові слова: курортно-рекреаційний комплекс; курортно-рекреаційні послуги; курортно-рекреаційний потенціал; регіональна політика; сталий розвиток.

Key words: resort and recreational complex; resort and recreational services; resort and recreational

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для багатьох територій планомірне і раціональне освоєння туристично-рекреаційного потенціалу є найважливішим завданням їх соціально-економічного розвитку. За висновками українських урядовців та представників наукової спільноти, основні проблеми розвитку курортно-рекреаційної сфери як в Україні загалом, так і в Житомирській області зокрема, зумовлені насамперед: відсутністю досконалого економічного механізму її діяльності, незабезпеченням комплексного розвитку курортних територій, зношеністю основних фондів, практичною відсутністю інвестицій, неефективним маркетингом, низьким рівнем менеджменту, неналежним обслуговуванням у санаторно-курортних закладах [1].

Відповідно, це потребує реформування курортно-рекреаційної сфери, що повинне базуватися, з одного боку, на удосконаленні фінансово-економічних механізмів відтворення курортно-рекреаційного потенціалу, створенні доступного та ефективного ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг для максимального задоволення потреб населення, з іншого – на проведенні роздержавлення та приватизації санаторно-курортних закладів, заохочення конкуренції та оптимізації управління цими закладами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика перебуває в полі зору багатьох учених. Зокрема, теоретико-методологічним підґрунтям даної публікації стали праці науковців: О. Амоші, В. Андрушенка, О. Бейдика, П. Джонсона, О. Любіцевої, Є. Панкової, В. Стафійчука, М. Ступені та ін., в яких висвітлено питання управління розвитком туристично-рекреаційної сфери регіонів, її фінансового забезпечення. Проте, незважаючи на вагомий результат, отриманий дослідниками у курортно-рекреаційній сфері, дане питання потребує комплексного підходу та більш детального розгляду.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі та оцінці туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області та розробленні пропозицій щодо формування стратегії раціонального природокористування, гармонізації соціальних, екологічних і економічних пріоритетів регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За наявності і різноманітності рекреаційно-туристичних ресурсів Житомирщина посідає одне з провідних місць у державі. Житомирська область – край озерних, річкових і лісових ландшафтів, де налічується 3 гідрологічні заказники. Бальнеологічні ресурси представлені радоновими лікувальними водами, торфовими та сапропелевими лікувальними грязями [2, с. 212]. А це значно впливає на територіальну організацію рекреаційної діяльності та спеціалізацію туризму, позначається на економічній ефективності функціонування даної території.

Проте за останні роки, у зв'язку з відсутністю у лісгосподарських підприємствах коштів і недостатністю матеріально-технічних засобів, зменшилися обсяги робіт із догляду за лісовими насадженнями, що призвело до погіршення їх стану. На території області нараховується 23 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, у тому числі 5 загальнодержавного і 18 місцевого значення. Загальна площа – 361,84 га. 3 дендропарки займають площу 14,9 га. На державному обліку в області перебуває 3202 пам'ятки, у тому числі археології – 805, історії – 2317, монументального мистецтва – 80 [3, с. 88].

Лісові ресурси та заповідні території мають особливу цінність і відіграють особливу роль у подоланні сучасних соціально-економічних проблем і забезпеченні оптимальної для проживання людей якості середовища. Відновлення фізичних і духовних сил людини, здоровий відпочинок позитивно впливають на економічний ефект у сфері матеріального виробництва та розумової праці. Тому рекреаційна сфера розглядається як складова частина єдиного народногосподарського комплексу [4, с. 90] та істотно впливає на конкурентоспроможність територій.

Відповідно, логічно постає аксіоматичне запитання – Як зберегти і примножити цей неоціненний потенціал Житомирщини? Сьогодні, у зазначеному регіоні, особливо акцентується увага на рекреаційних можливостях лісу. Оскільки відновлення лісового фонду на територіях, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, повинно стати одним із найважливіших оздоровчих заходів, які в перспективі дадуть значний економічний ефект за поліпшення якості навколишнього природного середовища. Натомість, розширити ресурсно-рекреаційний потенціал території Житомирської області потрібно за рахунок парарекреаційних ресурсів, створення нових об'єктів рекреації, рекреаційних угідь, рекреаційних закладів, організації сучасних рекреаційних заходів, освоєння резервних рекреаційних територій, площа яких складає 130 тис. га [4, с. 90-91].

Основними завданнями реформування курортно-рекреаційної сфери є здійснення заходів щодо оголошення курортів державного та місцевого значення, задоволення попиту населення на конкретні види санаторно-курортних послуг та поліпшення їх якості, комфорту, збереження і раціонального використання природних лікувальних ресурсів, підвищення рентабельності санаторно-курортних закладів, а також подолання існуючих на сьогодні проблем у даній галузі.

Експертна оцінка потенціалу природно-лікувальних ресурсів дає підстави розраховувати, що Житомирська область має перспективу поживлення санаторно-курортного лікування та оздоровлення. Це могутній потенціал розвитку міжнародного і вітчизняного оздоровлення і туризму, які є прибутковими галузями в економіці багатьох країн. Використання природних лікувальних ресурсів і розвиток санаторно-курортних послуг тісно пов'язані з раціональним використанням природних територій курортів, які мають мінеральні та термальні води, лікувальні грязі й озокерит, кліматичні, ландшафтні та інші умови, сприятливі

для організації відпочинку та оздоровлення, лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань.

Більшість курортів має гідромінеральну базу на підставі затверджених запасів. Втім існує значна кількість санаторно-курортних закладів, які використовують природні лікувальні ресурси, стосовно яких не проводилися геологорозвідувальні роботи. З метою оцінки та затвердження запасів гідромінеральних ресурсів для санаторно-курортних закладів, що використовують природні лікувальні ресурси з незатвердженими запасами, необхідно здійснити геологорозвідувальні роботи та провести пошуки інших гідромінеральних ресурсів для розширення профілактичних і лікувальних послуг. Водночас, нерівномірний розподіл водовідбору за ділянками і технічна недосконалість свердловин призводять до нераціонального використання мінеральних вод на окремих родовищах. Відбувається і протилежний процес, коли для вивчення родовищ мінеральних вод та затвердження запасів щодо них, витрачаються значні кошти, а родовища використовуються не в повному обсязі. Значна частина родовищ мінеральних вод експлуатується лише для промислового розливу у пляшки. Натомість, актуалізується питання щодо обмеження використання пластикової тари для розливу мінеральної води. Деякі фасовані мінеральні води доцільно використовувати в санаторно-курортних закладах місцевостей, або у закладах практичної охорони здоров'я регіону, де згідно з медичним зонуванням існує необхідність їх вживання та профілактичного застосування за нозологічними показниками (наприклад у зонах радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи).

З метою розв'язання зазначених завдань необхідно провести медико-біологічну оцінку якості природних лікувальних ресурсів, а також еколого-економічну оцінку природних територій курортів як складової частини національного багатства країни для:

- формування ринку природних лікувальних ресурсів;
- реалізації платного природокористування;
- порівняння ефективності рекреаційного та нерекреаційного використання території курорту;
- залучення інвестицій тощо.

Оцінка сучасного використання мінеральних вод, лікувальних грязей, інших природних лікувальних ресурсів може бути проведена на підставі моніторингу цих корисних копалин. Результати досліджень дадуть змогу створити кадастр природних лікувальних ресурсів. Це, у свою чергу, буде базисним матеріалом опрацювання прогностичних оцінок перспективності природних лікувальних ресурсів регіону.

Інфраструктура курортів. Розвиток інфраструктури курортів (транспорт, зв'язок, комунальне господарство) потребує розв'язання територіальних, соціально-економічних, екологічних проблем і завдань, які пов'язані з розподілом і визначенням пріоритетних напрямів використання природних лікувальних ресурсів і пошуками шляхів збалансування міжгалузевих інтересів, вирішенням питань розміщення курортного, житлового, соціального, інженерно-транспортного, комунального й інших видів будівництва, відтворення культурно-історичної спадщини, охорони та збагачення природного середовища курортів.

Паливно-енергетичні ресурси. Розвиток курортів багато в чому залежить від витрат на паливно-енергетичні ресурси, збереження яких є предметом державної політики. Залежно від умов розвитку більшість курортів не має традиційних джерел енергії. Тому виникає необхідність більш широкого впровадження на курортних територіях нетрадиційних видів енергетики. Передбачається ліквідація енергетичного дефіциту курортів за рахунок застосування енергозберігаючих технологій, відтворюваних і нетрадиційних джерел енергії, встановлення лічильників обліку тепла, гарячої та холодної води, газу. Це в свою чергу сприятиме підвищенню якості екологічного стану курортів.

Водозабезпечення курортів. Розвиток і поетапне становлення курортів, конкурентоспроможних на світовому ринку, неможливий за існуючого режиму водопостачання. Для розв'язання проблем водозабезпечення необхідно здійснити комплекс заходів пов'язаних із:

- реконструкцією існуючих і будівництвом нових об'єктів водогосподарського комплексу;
- впровадженням сучасних технологій очищення води та залученням додаткових джерел водопостачання;
- ремонтом і реконструкцією існуючих аварійних мереж водопостачання і водовідводу, створення системи автоматизації та диспетчеризації водопостачання курортних об'єктів незалежно від форми власності та підпорядкування;
- розвідуванням нових запасів підземних вод для питного водопостачання та раціонального використання існуючих місцевих джерел;
- створенням замкнених систем водозабезпечення як частини безвідходних технологій;
- реконструкцією існуючих та будівництвом нових каналізаційних споруд.

Створення нормативної бази. Для сталого функціонування курорту необхідним є створення відповідної нормативної бази, що складається із системи стандартів, моніторингу та нормативно-правових актів.

Збереження екологічної системи курортів в регіонах України залежить від раціонального використання рекреаційних ресурсів із урахуванням їх унікальності та вразливості. У той же час, на даному етапі економічні механізми відтворення ресурсного потенціалу достатньою мірою не розроблені. Проблема гарантованості справляння податків з об'єктів курортно-рекреаційного і туристичного комплексу є нагальною для усіх курортних міст і районів Житомирської області. Це пов'язано перш за все з тим, що одним із важливих аспектів діяльності курортів у даному регіоні повинно стати запровадження обов'язкового страхування відповідальності санаторно-курортних закладів за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю чи майну громадян під час санаторно-

курортного лікування, а також екологічного страхування для компенсації шкоди, заподіяної на природних територіях курортів та об'єктах природних лікувальних ресурсів унаслідок надзвичайних ситуацій, техногенного та природного характеру.

Комплексне оновлення інфраструктури та економічне відтворення виробничого потенціалу курортно-рекреаційного комплексу регіону може бути здійснене лише за рахунок залучення масштабних інвестицій (як внутрішніх, так і зовнішніх). Для прибуткових санаторно-курортних закладів модернізація може бути здійснена за рахунок використання власних накопичень (прибуток, амортизаційні відрахування). Проте в умовах сьогодення, обсяг цих накопичень не покриває навіть мінімальних потреб простого економічного відтворення.

На наше переконання, врахування наведених пропозицій сприятиме:

- створенню правових, економічних та управлінських механізмів реалізації конституційних прав громадян на охорону здоров'я і відпочинок;
- забезпеченню доступності та ефективності санаторно-курортного лікування і відпочинку широких верств населення;
- формуванню ринкових платних послуг у санаторно-курортній галузі, діяльності санаторно-курортних та оздоровчих закладів незалежно від форми власності і підпорядкування;
- зберіганню, раціональному використовуванню і відтворюванню цінних природних лікувальних ресурсів;
- розвитку інженерної інфраструктури курортів;
- організації ефективного управління курортами;
- підтримці високого і сталого кон'юнктурного попиту на санаторно-курортні та оздоровчі послуги;
- удосконаленню інвестиційної політики в санаторно-курортній галузі;
- збереженню кадрового потенціалу, модернізації матеріальної, наукової, лікувальної і природної бази санаторно-курортної галузі;
- визначенню принципів надання санаторно-курортних та туристичних послуг закладами курортно-рекреаційного комплексу на рівні світових стандартів.

А відтак, в основу сталого розвитку території Житомирської області повинна бути покладена політика, спрямована на формування стратегії раціонального природокористування, гармонізацію соціальних, екологічних і економічних пріоритетів. Задля досягнення цього необхідно здійснити комплекс заходів направлених на:

- екологічне обґрунтування навантаження на природні ресурси;
- створення і впровадження державних кадастрів природних територій курортів та природних лікувальних ресурсів, ведення їх моніторингу;
- створення системи заохочення інвестицій у модернізацію та будівництво закладів санаторно-курортної та туристичної сфери;
- переорієнтацію охорони здоров'я на профілактику захворювань, медичну реабілітацію і відновлювальне лікування;
- проведення роботи, пов'язаної із забезпеченням оголошення курортів державного значення;
- запровадження ефективної системи фінансування санаторно-курортної галузі;
- розвиток видобутку мінеральних вод, лікувальних грязей та інших природних лікувальних ресурсів за умов їх раціонального використання;
- створення механізмів комплексного розвитку курортів;
- поетапної приватизації оздоровчих і санаторно-курортних закладів (за винятком спеціалізованих санаторіїв), у першу чергу нерентабельних та тих, що перебувають в оренді, а також об'єктів незавершеного будівництва;
- розширення мережі територій оздоровчого та рекреаційного призначення;
- розроблення цільових програм розвитку санаторно-курортної галузі, в тому числі інфраструктури розміщення відпочиваючих;
- удосконалення порядку акредитації санаторно-курортних закладів;
- поліпшення якості надання санаторно-курортних, оздоровчих та туристичних послуг;
- створення доступного за ціною оздоровчого продукту;
- дотримання уніфікованих державних стандартних методик у галузі лікування та медичної реабілітації на курортах;
- координацію діяльності санаторно-курортних та оздоровчих закладів незалежно від форми власності та підпорядкування;
- санітарне очищення курортів;
- здійснення протиерозійних і протизсувних заходів та інженерного захисту морського узбережжя курортів;
- впровадження економічно обґрунтованих нормативів плати за користування природними лікувальними ресурсами;
- запровадження диференційованого підходу до організації розміщення відпочиваючих та їх санаторно-курортного лікування;
- забезпечення повної поінформованості громадян України та іноземців про курортно-рекреаційні можливості Житомирської області, поліпшення стратегії маркетингу та просування санаторно-курортних

послуг на внутрішньому і зовнішньому ринку, у тому числі шляхом адаптації маркетингових стратегій до сучасної практики надання санаторно-оздоровчих послуг;

- створення дієвої системи організації дитячого і молодіжного відпочинку та оздоровлення.

Натомість, у процесі реформування курортно-рекреаційної сфери Житомирської області рушійною силою вбачаються досягнення науки, які забезпечують всебічне обґрунтування необхідності перебудови галузі, визначення прогностичних потреб населення у санаторно-курортному лікуванні, медичній реабілітації та оздоровленні, а також розроблення заходів щодо їх поліпшення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Як свідчить проведений аналіз, знаходячись у досить не простій організаційно-економічній ситуації (недосконалість діючого законодавства, значні потреби в інвестиціях тощо), курортно-рекреаційна сфера Житомирської області здебільшого розвивається за рахунок внутрішніх ресурсів. Оскільки рівень державної підтримки та іноземні інвестиції в курортно-рекреаційну галузь регіону поки що залишаються на досить низькому рівні. Тому оцінка та прогнозування фактичного і нормативного потенціалу курортно-рекреаційної системи регіону потребують обґрунтування та вибору пріоритетних напрямів розвитку рекреаційної системи, розробки програм і заходів, які б привели до соціально-економічних зрушень, підвищення життєвого рівня населення регіону.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що курортно-рекреаційна сфера Житомирської області має усі підстави претендувати на одну із провідних галузей народного господарства, а також, у перспективі, стати відчутним джерелом наповнення місцевого бюджету, забезпечити робочі місця, покращити соціально-економічну ситуацію, більш повно і раціонально використовувати природні ресурси території.

Провідною тенденцією регіонального розвитку може стати оновлення інструментарію управління курортно-рекреаційною сферою Житомирщини і форм реалізації регіональної політики, які спиратимуться на принципово нові, гнучкі та злагоджені форми взаємодії органів місцевої влади з суб'єктами господарювання, трансформуючи слабкі сторони в можливості, свідомо мобілізуючи власний потенціал регіону до розвитку, спрямовано формуючи систему регіональних інститутів залучення інвестицій і поширення інновацій.

З цією метою актуалізується необхідність розробки схем територіального планування, які є "проекцією" для стратегій соціально-економічного розвитку та цільових комплексних програм і припускають взаємозв'язок і узгодження регіональних, міжрегіональних і міжгалузевих пріоритетів розвитку, що дозволяють вибудувати механізм найбільш ефективного використання наявних ресурсів.

Список літератури:

1. Про схвалення Концепції розвитку санаторно-курортної галузі [Електронний ресурс] / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 231-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.
3. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Бейдик. – К. : Альтерпрес, 2009. – 400 с.
4. Андрушенко В. Особливості природно-рекреаційних ресурсів Житомирщини / В. Андрушенко // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК. – 2015. – № 22 (2). – С. 89-94.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2003), "Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "About approval of the Concept of development of the sanatorium industry"", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Liubitseva, O. O., Pankova, Ye. V., Stafijchuk, V. I. (2007), *Turystychni resursy Ukrainy* [Tourist resources of Ukraine], K. : Al'terpres.
3. Bejdyk, O. O. (2009), *Rekreatsijni resursy Ukrainy* [Recreational resources of Ukraine], K. : Al'terpres.
4. Andrushenko, V. (2015), "Features of natural and recreational resources of Zhytomyr region", *Visnyk L'vivskoho natsional'noho ahrarnoho universytetu. Serii : Ekonomika APK*, vol. 22 (2), pp. 89–94.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2018 р.